

SZOCIÁLIS ELLÁTÓRENDSZER ALULNÉZETBŐL

Pál Gábor

(tudományos segédmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont PTI
adjunktus, NKE KTK Állam- és Társadalomelméleti Intézet)

Bódi Ferenc–Fábián Gergely–Lawson, Thomas R. (eds.) (2012): *Local Organization of Social Services in Hungary. Crises – Reactions – Changes*. Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy, Vol. XXII., Bremen, EHV.

A Bódi Ferenc, Fábián Gergely és Thomas Lawson szerkesztésében megjelent *Local Organization of Social Services In Hungary. Crises – Reactions – Changes* című gyűjteményes kötet érdekes és fontos munka. Érdekes, mert színesen, adatokban gazdagon, esetközpontúan, több kiindulópontból és aspektusból mutatja be tárgyát. És fontos, mert a magyar társadalom és a magyar politika egyes égető kérdéseit angol nyelven tárgyalja, emellett egy német kiadó gondozásában, európai terjesztéssel kerül a polcokra, azaz a benne foglaltak jó eséllyel a hazai tudományos, illetve szakmai nyilvánosság határain túlra, egy tágabb, nemzetközi olvasóközönséghez is eljuthatnak.

A kötet egy hosszabb ideje zajló nemzetközi kutatói együttműködés rekvizitumaként, az ún. LOSS Projekt¹ szemléleti és infrastrukturális kereteihez kapcsolódva, ugyanakkor túlnyomó részt magyar kutatók közreműködésével, hazai tudósok írásaiból született. Címe, témája, tartalma és felépítése erős átfedést mutat a szerkesztőtriász két magyar tagja által ugyancsak szerkesztőként jegyzett, 2011-ben publikált *Helyi szociális ellátórendszer Magyarországon* című munkával (Bódi–Fábián, 2011). Azonban fontos hangsúlyozni, hogy nem (pusztán) fordításkötetről, hanem egy kibővített, újragondolt, átszerkesztett, voltaképp önálló értékkel bíró könyvről van szó.

Az alábbiakban négy csomópont köré rendezve fejtem ki a terjedelmes (ábrákkal együtt közel 490 oldalas) munka olvasása nyomán kialakított véleményemet. Ez a négy csomópont pedig: a *kötet jellege*, (1); a *kötet témája, fókusz(áltsága) a és témakonstrukciós jellegzetességei* (2); a *kötet tudományági besorolhatósága, az írások diszciplináris sajátosságai* (3); illetve a *kötetnek egyedi karaktert kölcsönző markáns szemléleti jegyek* (4) kérdésköre.

Elsőként a *kötet jellegéről* (1) ejtenék szót. Ez azért releváns, ráadásul elsőként tárgyalandó kérdés, mert nem csupán azt határozza meg, hogy mi várható el magától a munkától, hanem azt is, hogy mi várható el a recenziótól.

Egy egyszerűs monográfia esetében például okkal és joggal fogalmazható elvárásként, hogy a szöveg kellőképp fókuszált és koherens, az elméleti- és módszertani keret, a fogalomhasználat, a kifejtésmód stílusa pedig egységes legyen; hogy a belső szerkezeti arányok szigorúan a tartalmi szempontok megkívánta kereteket tükrözzék; hogy a kifejtés, ha nem is halad teljesen lineárisan, azért meghatározott gondolati ívet kövessen. Egy egyszerűs monográfiáról íródott recenzión ennek megfelelően okkal és joggal kérhetjük számon a fenti szempontok – mondhatni – normatív, kritikai értékelését. Más a helyzet azonban az egy- és többszerzős tanulmánykötetek, és még inkább más a sokszerzős gyűjteményes kötetek esetében. Az ilyen művek esetében többnyire (általában) nem reális, és nem is jellemző a célkitűzés, hogy a szöveg magas fokú tematikai összefogottságot és koherenciát érjen el, elméleti-, módszertani- és stílusbeli egységességet mutasson fel, és/vagy markáns gondolati ív mentén haladjon. Egy gyűjteményes kötet bemutatása és bírálata esetében ezek egyike sem tekinthető igazán legitim, hangsúlyos, érdemi értékelési szempontnak, hiszen egy ilyen típusú munka „értéke” elsősorban nem ezeken a vonásokon mérhető le. Megítélésem szerint tehát nem, hogy hibát nem követek el, de talán épp egy, a kötet jellegének megfelelő értékelési metódust követek akkor, amikor az alábbiakban a jelzett sajátosságokat nem kritikai-normatív, hanem pusztán leíró megközelítésben vizsgálom.

A munka gyűjteményes jellege mellett annak sokszerzős mivolta is nagyban meghatározza a recenzens mozgásterét, és egyértelmű következményekkel jár a recenzióra nézve. Mivel a kötetben tizennyolc írás olvasható másfél tucat szerzőtől, ezért a műfajra jellemző terjedelmi keretek között teljességgel lehetetlen lenne minden írásra kitérni, minden szerzőt méltatni, minden tanulmány következtetéseit, érdemeit, és – esetleges – hibáit sorra venni. Ilyen esetben nagyjából három járhatónak tűnő út marad a recenzens előtt. Az egyik, hogy ízlésének, érdeklődésének, jártasságának megfelelően szemezget az írások közül, és az ily módon választott szövegeket igyekszik részletesebben bemutatni. A másik, hogy ugyanezt a szelektív tárgyalásmódot a kötetben közölt tanulmányok teljesítmény-, reprezentativitás-, vagy jelentőség-szempontú rangsorolásával kapcsolja össze és indokolja meg – vagyis a „legjobban sikerültnek”, a „legjellemzőbbnek”, esetleg a „legfontosabbnak” ítélt írásokat értékeli. A harmadik lehetőség, hogy elsősorban valamiféle összbenyomás megfogalmazására törekszik, és az egyes tanulmányok, szerzők, megállapítások kiemelését igyekszik ennek az átfogó értékelésnek alárendelten megtenni – azaz a konkrét említések státusza az, hogy példázzák, illusztrálják, alátámasztják az általánosságban mondottakat.

Jelen sorok szerzője több okból is a harmadik lehetséges utat kívánja követni. Egyrészt azért, mert a kötet egy korábbi recenzense egyértelműen és felvállaltan az első út mellett kötelezte el magát (vö. Farkas, 2013), így a könyv anyagainak (adott) kutatói érdeklődés/jártasság alapján szelektált bemutatása

már megtörtént.² Másrészt azért, mert bár a második megoldás is bevett és legitim, ám a rangsorolásnál nehezen kerülhető el az önkényesség, így az alkalmazott eljárás sok esetben nem száz százalékig fair a szerzőgárda tagjaival szemben. Harmadrészt és egyáltalán nem utolsó sorban pedig azért, mert az itt olvasható bíráló írója az összbenyomások megfogalmazását, illetve az átfogó értékelésre tett kísérletet tartja a leggyümölcsözőbb megközelítésnek, és érzi a legközelebb magához.

A bemutatott könyv jellegéhez a fent jelzett módo(ko)n hozzáigazított írássom következő csomópontja a *kötet témájának, fókusz(áltság)ának és témakonstrukciós jellegzetességeinek* (2) górcső alá vétele. Az első megállapítás, amit ezzel kapcsolatban tennék, hogy a munka nagyon fontos, ugyanakkor nagyon komplex, nagyon sokféleképpen lehatárolható és megkonstruálható témát jár körül, amelyet ráadásul a maga komplexitásában, a lehetséges koncepcionálási módok sokféleségére is reflektálva talán még kevésbé kutatottnak is nevezhetünk.

A „helyi szociális ellátórendszerek”³ kérdésköre egyfelől igen összetett, sok vetülettel rendelkező problémamezőt képez a tudományos vizsgálódás számára. Kutatási szempontból alapvetően tudományágak közötti, illetve tudományágak határain átnyúló területként jellemezhetjük, hiszen a szociológia, a szociálpolitika, vagy a közpolitika-tudomány irányából éppen úgy megközelíthető, mint a történettudomány, a jogtudomány, vagy a közgazdaságtan felől. A kérdéskörben a statisztika vagy a demográfia diszciplínáinak képviselői éppen úgy illetékesnek érezhetik magukat, mint a regionális tudományok vagy a *gender studies* reprezentánsai.

Ugyanakkor, másfelől, még ha egy jól körülírt, diszciplinárisan jól lehorogonyzott, *top-down*-jellegű, intézményi- vagy rendszerszemléletű kiindulópontból közelítünk is a problématerülethez, akkor is szembesülnünk kell annak belső komplexitásával: a szakpolitikai-ágazati sokféleséggel, az intézményi viszonyok bonyolultságával, a helyi ellátórendszer alrendszereinek szövevényességével és interdependenciájával.⁴

Ráadásul, harmadfelől a téma – a jóléti állammal, az általában vett állami szerepvállalással, a gazdaságpolitikai irányvonalakkal, a javak elosztásával, a társadalmi egyenlőtlenséggel vagy a társadalmi mobilitással kapcsolatos vitákba való beágyazottsága miatt – erősen elméleti, magas absztrakciós szinten mozgó, tágas teoretikus horizontot beszárnyaló tárgyalásmódot éppen úgy lehetővé tesz, mint konkrét, mikroszkopikus, esetközeli elemzéseket. Végezetül pedig, negyedfelől a problematika jelentős területen érintkezik a közjóra, az igazságosságra, vagy a társadalmi-politikai felelősségre vonatkozóan kifejtett koncepciókkal, így vizsgálata nem csupán leíró, de akár kifejezetten normatív jelleggel is művelhető.

A kötet témáját tehát a perspektivisztikus komplexitás (a vetületek és a nézőpontok sokfélesége), inherens strukturális komplexitás (a rendszerképző

szerveződésmódok, a funkciók, és relációk összetettsége), valamint a teoretikus és a morális kontextusokkal való szoros összekapcsoltság jellemzi. Lehetséges tárgyalásmódját ebből adódóan a diszciplináris sokféleség és komplexitás lehetősége, az adatgyűjtési, módszertani és elemzési komplexitás szükségessége, az absztrakt elméleti magaslatok és az empirikus, „földközeli” esetek szembenállása, valamint a leíró és a normatív megközelítés (látens) feszültsége határozza meg.

Természetesen a téma komplexitása adott kifejtés keretei között még a jelzett sajátosságok mellett is számos módon csökkenthető: szorosabb fogalmi kontúrok felvázolására irányuló konceptualizációs erőfeszítésekkel, valamiféle munkadefiníció megadásával, a lehetséges diszciplináris kiindulópontok korlátozásával, vagy a főbb kutatási célok, elvek, irányok és módszerek lehatárolásával. A *LOSS*-kötet szerző- és szerkesztőgárdája azonban ezen egyszerűsítő, komplexitás-csökkentő, egyszersmind fókusz-élesítő eljárások egyikével sem él.

A „helyi szociális ellátórendszerek” tematikájának vizsgálata itt meglehetősen tágra szabott fogalmi keretben, sok irányból körüljárva, egymástól helyenként eléggé eltérő szemléletben, lazán összefűzött írásokkal történik. A munka, hogy a szemléletesség kedvéért egy lehetséges szimplifikáló-fókuszáló eljárással szembeszegezzem, nem a leszűkítve értelmezett „szociális ellátás” (segélyek, járadékok, nyugdíjak stb.) lokális szervezetrendszerének vizsgálatára vállalkozik. Hanem, e helyett lényegében mindenféle helyben biztosított humán jellegű közszolgáltatás (így az egészségügyi-, oktatási-, és egyéb segítő-támogató szolgáltatások) minden releváns vonatkozását, történeti-, intézményi-, kulturális-, demográfiai-, gazdasági-, és politikai összefüggését egyaránt a vizsgálati körbe potenciálisan beletartozó kérdésként koncipiálja, az „ellátórendszer” fogalmába a formális struktúrák mellett végső soron az informális struktúrákat is beleértve. Ráadásul mindezt úgy, hogy a rendszerek működésének leírásánál egyszerre jelenik meg az *output*- és az *outcome*-szemlélet, a longitudinális és a horizontális logika, továbbá a keresleti és a kínálati oldal sajátosságainak, valamint a két oldal interakciójának jellemzése.

A könyv tehát annak perspektivisztikus és inherens komplexitását meghagyva közelít témájához. A nem reduktív (és emiatt nem is igazán fókuszált) témakonstrukciónak ugyanakkor emellett az is része, hogy szerzőgárda a teoretikus és morális kontextusokhoz való viszonyulás kérdésében sem foglal el markáns közös álláspontot. Vélhetően ebből (is) adódik, hogy a kötet felvezető, programatikusnak szánt írása a „jóléti államok fejlődésének szociokulturális modelljét” vázolja mindenfajta igazán hangsúlyos konkrét, lokális és empirikus referencia nélkül, egyenesen az elméleti felhőrégiókból tekint a tárgyára, míg a későbbiekben következő elemzések jelentős része szinte kizárólag konkrét, lokális érvényű, empirikus megállapításokat közöl mindenféle hangsúlyo-

sabb teoretikus beágyazottság, illetve az eredmények teoretikus magyarázatokkal való összekapcsolására irányuló szándék nélkül.⁵

Ugyanezt a nyitva hagyottságot illetve eldöntetlenséget vélem felfedezni annak a sajátosságának a hátterében, hogy miközben a legtöbb tanulmány alapvetően semleges/deskriptív karakterű, egyes szerzők írásaiban mégis nyilvánvalóan elvi alapú, normatív kijelentésekkel találkozhatunk többek közt a munka és a közteherviselés kvázi erkölcsi értéke, a szociális juttatásokat könnyen és sokak számára hozzáférhetővé tévő közpolitika helytelensége, az oktatás- és fejlesztéspolitika kívánatos irányai, a népességfogyás és a „járadékokból élő” tömegek (közvetett, rendszerszintű) társadalmi veszélyessége, vagy a tájékozott és aktív állampolgár eszménye kapcsán.⁶

A témakonstrukcióban mindazonáltal fellelhető két, az eddigiektől független lehatároló, specifikáló, illetve fókusz-erősítő mozzanat. Az egyik, már a kötet alcímében is jelölt törekvés arra irányul, hogy az anyag az ellátórendszerek működését elsősorban a (pénzügyi-, társadalmi-, politikai) válsághelyzetek körülményei között, a válság(ok) által kiváltott reakciók és változások problematikájával összekapcsolva mutassa be. A másik, alapvetően szerkesztési jellegű eljárás – amennyiben jól értem – az inkább magával az ellátórendszerrel kapcsolatos írásokat a könyv első nagy szerkezeti egységében, míg az inkább annak környezetével és bemeneti-kimeneti pontjaival kapcsolatos elemzéseket a második nagy szerkezeti egységben igyekszik csoportosítani. A részletek taglalása nélkül itt most csak annyit jegyeznek meg, hogy bár alapvetően mindkét mozzanat kifejt bizonyos fokú hatást a tárgy körvonalazása és strukturálása szempontjából, tulajdonképpen egyik törekvés sem valósul meg száz százalékosan.⁷

Mindent összevetve témáját kevésbé leszűkítő, a szerzői szabadságnak tág teret hagyó, és így összességében némileg eklektikus munkával van tehát dolgunk, amely vonás, sokszerzős tanulmánygyűjteményről lévén szó, semmiképpen sem hiányosság, pusztán említést érdemlő tény. A fókusz-élesség szigorú beállításának elmaradásáért bőségesen kárpótol bennünket a kötet sokszínűsége, a tárgykör összetettségét és vizsgálati vetületeinek multiplicitását felvillantó karaktere. Hogy a közreműködők voltaképp tudatosan választották, és döntésük következményeire reflektálva követték ezt az utat, az egyebek mellett abból is látszik, hogy az anyagot maguk a szerkesztők is „mozaikszerűnek” minősítik.

A recenzió harmadik csomópontjaként a *kötet tudományági besorolhatóságát, és az írások diszciplináris sajátosságait* (3) szeretném megvizsgálni. Az e pontban tárgyalásra kerülő kérdés tulajdonképpen folyománya, továbbvezetése az eddigieknek; olyan problematika, amelynek számos elemét már érintettem a korábbiakban. A tanulmánygyűjtemény diszciplináris irányvonalával kapcsolatban elsőként azt szögezném le, hogy az anyag összességében nem a szigorúan vett, szűken értelmezett „szociálpolitikai” munkák tereumán belül he-

lyezhető el. Bár a kötet írásaiban találhatóak hivatkozások a szociálpolitikai irodalom bizonyos meghatározó szerzőire, kategóriáira és elméleti megközelítéseire, reprezentatív folyóirataira és fontosabb eredményeire, ám ez korántsem tekinthető kizárólagosnak, vagy elsődlegesnek, de még más diszciplínák háttérbázisánál egyértelműen hangsúlyosabbnak sem. Az elemzések kérdésfelvetései és következtetései inkább csak érintkeznek a „klasszikus” szociálpolitikai kutatásokkal, semmint hogy tényleges, taxonómiailag is jól igazolható átfedésben lennének azokkal; a szerzők inkább csak külső nézőpontokkal és adalékokkal gazdagítják a tudományág diskurzusát, semmint hogy magukat azon belülről pozícionálva szólalnának meg.

A munka indirekt jellemzését folytatva megállapítható, hogy a könyvben nem, vagy alig jelenik meg az ellátórendszerek vizsgálatának institutionalista és/vagy neo-institutionalista nézőpontja, jogi-, igazgatástudományi-, illetve szervezetszociológiai megközelítése. Nagyjából ugyanez mondható el a közgazdaságtan és a közpolitika-tudomány (*public policy*, illetve *policy science*) kanonikus irodalmáról, elméleteiről, modelljeiről, kategóriáiról is.

A karakterjegyek direkt formában való számbavételére rátérve említést érdemel, hogy a kötetben közölt tanulmányok többségét a konkrét diszciplináris háttér kétségtelen sokszínűsége mellett egyfajta empirikus szociológiai irányultság jellemzi.⁸ Ez elsősorban az írások „design”-jában, ambícióiban, adatgyűjtési és elemzési technikáiban érhető tetten.⁹ Ugyanakkor az is kiemelendő, hogy a jellemzően *survey*-jellegű módszertant alkalmazó, illetve (számszerű) adatok másodelemzését felvonultató vizsgálatok mellett a kötetben olvashatunk nagyívű társadalomtörténeti elemzéseket (Bódi Ferenc: *The development of the welfare system in Hungary*; Bódi Ferenc–Gizczey Péter: *Migration processes in modern Hungary and today*); a falukutatás tradícióiból merítő, terepmunkán alapuló leírást a kistelepülési iskolák helyzetéről (Fekete Attila: *Schools at the border's edge*); interjúkra épülő esettanulmányt a szabolcsi települések szegénysorain, „gettósodott” körülmények között élő lakosság formális rendszerekhez való hozzáférését pótló informális ellátórendszerként felfogott „uzsorázásról” (Fábian Gergely–Szoboszlai Katalin–Hüse Lajos: *„Money with interest”*); valamint a részvételi arányszámok regionális eltéréseit elsősorban társadalomtörténeti-, kulturális- és szocio-demográfiai tényezőkre visszavezető választásföldrajzi elemzést is (Bódi Ferenc–Bódi Máttyás: *Where are the voters?*).

A munka tehát leginkább olyan interdiszciplináris illetve multidiszciplináris vállalkozásként értékelhető, amely elsősorban a szociológia, a szociálpolitika, a társadalomtörténet, a társadalomföldrajz, a regionális tudományok, valamint a népességpolitikával és a fejlesztéspolitikával kapcsolatos irodalom határmezsgyéin mozog. Ha azonban kizárólag egy diszciplína területén kellene elhelyezni, akkor megítélésem szerint a Magyarországon talán kevésbé ismert *area studies* lenne a megfelelőbb kategória a besorolás számára. Ez a közepes

és nagyobb „térsegek” komplex vizsgálatával foglalkozó diszciplína már eleve tudományágak közötti, illetve tudományágakon átívelő vonásokkal bír, ráadásul (mások mellett) éppen a fent kiemelt társadalomtudományok megközelítései és eredményei jutnak komolyabb szerephez benne.¹⁰

A könyv bemutatásának és bírálatának általam korábban meghatározott negyedik, utolsó csomópontja a *kötetnek egyedi karaktert kölcsönző markáns szemléleti jegyek (4)* számbavétele. Ezek közül kettőt ítélek igazán hangsúlyosnak, igazán karakterisztikusnak: a térbeliség szerepének kiemelését, illetve az „alulnézeti” perspektíva érvényesítését. Az első markáns szemléleti jegy egyrészt abban érhető tetten, hogy a szerzőgárda (többsége) a „lokális” elemét komolyan véve végső soron nem elvont (össz-)társadalmi terekbe kívánta beilleszteni az általa végzett vizsgálatot, hanem konkrét, fizikai kiterjedéssel is rendelkező régiók, települések, vagy városrészek viszonyait elemezte, és következtetéseit ezekre nézve (illetve ezekre korlátozva) fogalmazta meg. A térbeliség mozzanatának juttatott kiemelt jelentőség másrészt abban jelenik meg, hogy kötet a kutatási eredményeket (más metszetek mellett) szinte minden esetben regionális-települési bontásban (is) közli, és nagyobb léptékű összehasonlítások esetében vizuálisan, a lokális vonatkozásokat kifejező ábrák, illetve térképek felvonultatásával is megtámogatja.

A másik meghatározónak tűnő szemléleti jegy ugyanakkor, az előzővel ellentétben, vélhetően a szerzők és a szerkesztők előtt sem tudatosult teljes mértékben. A mű olvasása során ugyanis az a határozott benyomás alakult ki bennem, hogy a kötetben közreműködők zöme, mintha csak valamiféle hallgatólagos megállapodást követne, az ellátórendszer és az állampolgárok interakciójára, illetve az ellátórendszer állampolgárok általi percepciójára koncentrálna elsődlegesen.¹¹ Ez a sajátosság kimondatlanul, világos/explicit reflexió, előszóban közölt program-meghatározás vagy szerkesztői deklaráció nélkül is áthatja az írások többségét, és az elemzések helyenként pozitíviztikus ismeretelméleti és metodológiai vonásaival elvegyülve is ad némi karakteres fenomenológiai ízt az anyagnak. Az „alulnézeti” látószög fokozott megjelenése összességében olyanná teszi a kötetet (vagy legalábbis annak jelentős részét), mintha az a szakértői tudás elefántcsont-tornyából kitekintő értékelés helyett kifejezetten a laikus tudásmódok figyelembe vételével, az „életvilág” felől igyekezne megérteni és leírni a „rendszert”.¹² A szövegek a mikrostruktúrák, a mindennapi gyakorlatok, az egyéni, helyi- és csoportszintű vélekedések meglehetősen gazdag elemzését kínálják; a tanulmányok jórészt az „életvilággal” való kölcsönhatásban, az életvilág tényei és adottságai felől igyekeznek látni és láttatni a „rendszer” különböző szintjeit, struktúráit és mechanizmusait. Ezzel kapcsolatban talán érdemes megemlíteni, hogy az ehhez hasonló „hétköznapi-alulnézeti” perspektíva érvényesítése, illetve az egyoldalú *top-down*-szemléletet felváltó megközelítések alkalmazása a szociálpolitikai irodalomban is jelen van, sőt, a szociális munka irodalmában „az életvilág-orientált” meg-

közelítés kifejezetten befolyásos irányzatnak számít (ld. elsősorban Tiersch, 2005 [1992]).

Zárásként részben megismételném, részben kiegészíteném az írásom elején mondottakat. Újfént aláhúznám, hogy a kötet érdekes és fontos munka, amely azonban nem csupán témája, sokszínűsége, és adatgazdasága miatt érdemes az olvasók figyelmére, hanem a lokális-hétköznapi viszonyokra, az életvilág történéseire és az állampolgár nézőpontjára való fogékonysága okán is. Várjuk, hogy a hasonló szemléletben végzett, és a kötet hátlapján beígért országközi-összehasonlító vizsgálatok eredményei is napvilágot lássanak, és eljussanak mind a hazai, mind a nemzetközi közönséghez.

JEGYZETEK

- ¹ A betűszó egy 1993-ban indult nemzetközi kooperációt, illetve egy több országra kiterjedő kutatói hálózatot takar. A rövidítést feloldva (*Local Organization of Social Services - LOSS*) világossá válik, hogy a kötet címe hűen tükrözi a német, olasz, amerikai, finn, és magyar szakemberek részvételével zajló munka fő csapásirányát, sőt, voltaképp a kutatói közösség önmeghatározását is.
- ² Farkas Jenő, a *Tér és Társadalom* című szaklapban közölt bírálata szerzője az általa követett eljárást teljesen átláthatóvá téve a következőképpen fogalmaz: „A könyv bemutatása során nem kívánom az összes írást egyenként végigvenni, hanem kutatói érdeklődésem mentén szelektálok azokból, így e helyt kell elnézést kérnem azokról a szerzőktől, akiknek a munkáit nem említem. Válogatásomba elsősorban a társadalomföldrajz és a regionális tudomány képviselői számára fontos és az ő érdeklődésükre számot tartó publikációk kerültek be.” (Farkas, 2013: 193)
- ³ Bár a vonatkozó hazai irodalomban ez az elnevezés számít bevettnek (sőt, kanonikusnak), az angol kifejezés akár „a szociális ellátás helyi szintű szervezetrendszeré”-ként is átültethető lehetne.
- ⁴ Erre a belső-strukturális komplexitásra Bódi Ferenc egy korábbi, témába vágó írásában maga is reflektált (Bódi, 2008).
- ⁵ Némi túlzással, és egy Hajnal Györgytől kölcsönzött hasonlattal élve azt is mondhatjuk, hogy valamelyest olyan, mintha a könyvből egyszerre olvashatnánk az ember fogzatának kialakulásáról és a táplálkozásban betöltött szerepéről, illetve egy adott fogászati páciens bal felső hatos őrlefogának aktuális állapotáról.
- ⁶ Elsősorban Bódi Ferenc írásairól mondható el, hogy bizonyos pontokon érzékelhetően normatív(abb) karakterrel bírnak; a főszövegben kiemelt megállapítások is az ő elemzéseiből származnak.
- ⁷ Csupán két momentum a főszövegben tett állítás megvilágítása, és alátámasztása céljából. Az egyik, hogy a „válsággal” való összekapcsolás, a válság kontextusában való vizsgálat több írás esetében inkább csak a tanulmány időhorizontját jelöli. Azaz alapvetően annyit jelent, hogy az adatfelvétel és/vagy az elemzés a 2008-as, 2009-es, 2010-es időszakra esett, ám nem foglal magában explicit reflexiót magára a „válságra”, mint jelenségre, annak mibenlétére, tágabb össze-

függéseire, hatásaira vonatkozóan. A másik momentum, hogy a könyv első, „helyi szociális ellátórendszerek” című részében elhelyezett írások egy része maga is kitér az ellátórendszerek társadalmi környezetének problémájára, köztük a következő nagy rész címéül választott „egyenlőtlenségek” témakörére, míg a kötet második szerkezeti egységében integrált tanulmányok némelyike részletes és alapos elemzést ad a szociális ellátás tulajdonképpeni szervezetrendszeréről.

⁸ Ezt a legtisztább, legkarakteresebb formában talán Fónai Mihály *Potential impacts of community problems and residential needs on local politics* című írása, illetve Laki László és Szabó Andrea *Hungarian world according to the youth...* című elemzése mutatja fel.

⁹ Emellett ugyanakkor a munkák jó részének ismeretelméleti és kutatásfilozófiai pozíciója is hasonlóan pozitíviztikus.

¹⁰ Ezen a ponton jegyezném meg, hogy egy másik, inkább csak „Nyugaton” elfogadott és művelt diszciplína, a *gender studies* kérdésvetéseit még ekkora diszciplináris tarkaság mellett is (szintén) teljes mértékben hiányoznak a munkából. Pedig azok, a könyvben felvonultatott regionális, etnikai, generációs, vagyoni-jövedelmi, és egyéb státuszbeli metszetek figyelembe vételén túl részben gazdagíthatnák, részben új irányokba terelhetnék a magyarországi szociális ellátórendszerek működésével kapcsolatos leírást.

¹¹ Lawson és Soelter korábban már említett, elméleti-felvezető írása, illetve Bódi Ferenc egyes nagyobb ívű elemzései ebből a szempontból nyilvánvaló kivételnek számítanak.

¹² Vö. Szabó, 2012.

IRODALOM

Bódi Ferenc (2008): Helyi szociális ellátórendszer: LOSS. In: Bódi Ferenc (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, MTA PTI. 11–16.

Bódi Ferenc–Fábián Gergely (2011) (szerk.): *Helyi szociális ellátórendszer Magyarországon*.

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Farkas Jenő (2013): Recenzió a LOSS-kötetről. (Eredetileg önálló cím nélkül). *Tér és Társadalom*, XXVII. évf., 4. sz. 192–198.

Szabó Márton (2012): Közpolitikai diskurzuselemzés. *Politikatudományi Szemle*, XXI. évf., 3. sz., 7–34.

Tiersch, Hans (2005 [1992]): *Lebensweltorientierte Soziale Arbeit*. 6. Aufl. Weinheim–München, Junfermann.